

Kazenski zavod kot terapevtsko okolje*

Franc Brinc**

Zakon določa, da je namen izvršitve kazni zapora »pripraviti obsojenca za življenje na prostosti tako, da bo živel in delal v skladu s predpisi in z moralo socialistične samoupravne družbe«. ¹ Pri tem je treba z obsojenci ravnati »človeško, upoštevati njihovo človeško dostojanstvo ter varovati njihovo telesno in duševno zdravje«. ² Pri obsojencih je treba »razvijati zavest o osebni odgovornosti za njihovo ravnanje in jih spodbujati, da tudi sami prostovoljno sodelujejo pri svoji prevzgoji«. ³ Pri obravnavanju obsojencev morajo kazenski popoljševalni zavodi »posebno pozornost posvetiti vzgoji in prevzgoji obsojencev«. ⁴

Vzgajati in prevzgajati je zahtevno delo, ki zahteva vzgojitelje in druge delavce z ustrežno strokovno usposobljenostjo in s primerno osebno naravnostjo. Ker od kazenskih zavodov pričakujemo, da bodo obsojence pripravili za življenje na prostosti, bi se morala temu namenu prilagajati tudi organizacija kazenskih zavodov. Kazenski zavod mora zagotoviti tako nadzor nad obsojenci kot njihovo popoljšanje, zato ni več pomembno samo vprašanje, kako deluje, temveč tudi vprašanje, kako dobro deluje kazenski zavod. Ni več pomembna samo naloga čuvanja (začasna onesposobitev obsojenca, da ne ponavlja kaznivih dejanj), temveč tudi končni rezultat. Glede na to, kateri vlogi dajejo kazenski zavodi pretežno in odločilno mesto, jih lahko razdelimo v **kaznovalno** (nadzorstveno) in **popoljševalno** usmerjene zavode. Družba pa v vsakem primeru upravičeno pričakuje, da bo obsojenec prišel s prestajanja kazni boljši, kot je šel na prestajanje kazni. Toda raziskave so pokazale, ⁵ da pretežno v nadzorstvo usmerjena organizacija kazenskega zavoda neposredno prispeva k procesom, ki nasprotujejo namenom izvrševanja kazni zapora. Kaznovalno usmerjen zavod pomembno prispeva k obsojenčevemu doživljanju samega sebe (samo-

podoba) kot prestopnika, ki je družbi nevaren, saj mora biti v kazenskem zavodu nenehno nadzorovan in zastražen. Taka lastna samo-podoba pa v veliki meri vpliva na pričakovanja obsojenca po odpustu (po-zaporniška pričakovanja) in na vedenje po odpustu. Obsojencu, ki so mu med prestajanjem kazni več let nenehno dokazovali, da je **nevaren prestopnik**, in celo, da se ni popoljšal (če mora npr. prestatl vsa izrečeno kazen in ne dobi pogojnega odpusta), tudi v resnici po odpustu s prestajanja kazni ne ostane nič drugega, kot da uresniči ta družbena pričakovanja in se poistoveti z vsiljeno mu podobo prestopnika. Ko znova postane prestopnik, **dokaže**, da je družba pravilno smatrala, da je nevaren in da je zato moral biti med prejšnjim prestajanjem kazni zapora varno čuvan v **zaprtem** kazenskem zavodu. Za novo kaznivo dejanje se povratniku običajno izreče zaporna kazen, nad njim pa se med prestajanjem kazni izvaja še več nadzora in še bolj se mu dokazuje, da je **nevaren in nepopoljšljiv**. Tako se krog negativne samopodobe le še bolj zapira in vedno manj je možnosti, da iz **prestopnika** napravimo **ne-prestopnika**.

Vsaka človekova dejavnost naj bi prinašala (družbeno) korist. Govorimo o t. i. vložku in izdelku, oziroma rezultatu dejavnosti. Podobno kot materialna proizvodnja morajo tudi družbene dejavnosti, med katere spada izvrševanje kazni zapora, nenehno preverjati koristnost svojega dela. Če tega še ne delamo, je treba najti sistem za preverjanje stroškov in rezultatov tega dela. Rezultat je odvisen od namenov, ki se pripisujejo kaznovanju in izvrševanju kazni zapora. Ti nameni pa so zelo različni in niso enotni niti v teoriji, še manj pa v praksi. Težko je spoznati, kakšni so prevladujoči nameni v posameznem kazenskem zavodu. Osnovno načelo izvrševanja kazni zapora naj bi bilo, da ne merimo **procesa samega** (dober kazenski zavod je npr. tisti, ki obsojencem prepreči pobege), temveč **uspeh tega procesa**. Če bi bolje poznali rezultate tega procesa, bi že danes lahko s spreminjanjem kazenskih zavodov dosegali boljše uspehe. Pri tem pa je treba poudariti, da delamo krivico sistemu izvrševanja kazni zapora, če skušamo meriti uspeh prestajanja kazni samo po deležu povratništva tistih, ki so prestali zaporno kazen. Raziskava v ZDA ⁶ je pokazala, da je mogoče meriti uspeh prestajanja kazni zapora na 15 različnih življenjskih področjih, od katerih je povratništvo samo eno od področij.

* Prispevek je prirejen po raziskovalni nalogi Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani z naslovom: »Izvrševanje kazni zapora v odprtih in polodprtih kazenskih popoljševalnih zavodih v SR Sloveniji.« Naloga sodi v raziskovanje o penologiji, za kar je sklenjena dolgoročna pogodba med Inštitutom za kriminologijo in Republiškim sekretariatom za pravosodje in upravo SR Slovenije.

** Franc Brinc, doktor pravnih znanosti, znanstveni sodelavec, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Trg osvoboditve 11, Ljubljana.

¹ 27. člen KZ SR Slovenije.

² Prvi odstavek 33. člena KZ SR Slovenije.

³ Drugi odstavek 33. člena KZ SR Slovenije.

⁴ Prvi odstavek 72. člena zakona o izvrševanju kazenskih sankcij SR Slovenije.

⁵ Thomas, s. 27.

⁶ Burt, s. V.

1. Ali je kritika kazenskih zavodov opravičena?

Danes kritiki kazenskim zavodom pogosto očitajo, da ne poboljšujejo obsojencev, da si delavci kazenskih zavodov (preveč) prizadevajo, da bi »napravili« obsojence poslušne in prilagojene na življenje v kazenskem zavodu (saj se vsaka neposlušnost kaznuje) in da zaradi tega postanejo obsojenci po odpustu s prestajanja kazni, nesposobni za prevzemanje odgovornosti, ki se od njih zahtevajo v družbi (redna zaposlitev, skrb za družino, spoštovanje družbenih in zlasti pravnih norm). Očitajo jim tudi, da ustvarjajo »konformistične« in od samega sebe in od drugih odtujene ljudi, ki po prestani kazni ne znajo reševati svojih vsakdanjih težav in stisk, ostajajo pogosto le drugorazredni, pasivni, ponižni in konformistični člani družbene skupnosti, ne znajo pa se več aktivno vključiti v družbeno življenje. To vse naj bi bila posledica prisilnosti obravnavanja in podrejanja obsojencev njim tujim ciljem zaporskega osebja. Kritika je usmerjena tudi na delavce kazenskih zavodov, in sicer, da so njihova prizadevanja pogosto neuresničljiva in da pogosto tudi sami gojijo neuresničljive utvare o svoji uspešnosti. Ta utvara se opravičuje s tem, da imajo delavci kazenskih zavodov naravno potrebo, da si morajo nenehno ustvarjati predstavo o tistem, v kar verujejo, to pa je, da so **sposobni spreminjati obsojence** tudi v razmerah, kakršne vladajo (še danes) v večini kazenskih zavodov.

Tudi za slovenske razmere se na področju izvrševanja kazni zapora postavljata osnovni vprašanji, ali sploh želimo resnično kritiko in samokritiko lastne penološke prakse in ali smo subjektivno sposobni in pripravljeni samokritično preveriti našo prakso in na podlagi spoznanj spreminjati to prakso, če bi s tem lahko že danes dosegali boljše uspehe v obravnavanju obsojencev v kazenskih zavodih. Pri tem je osnovno vprašanje, v kolikšni meri penološki delavci obsojencu dejansko omogočajo, da postane aktivni udeleženelec »svoje prevzgoje«, koliko resnično omogočajo in vzpodbujajo razvoj obsojenčevih sposobnosti in njegove kritične zavesti ter odgovornosti za lastno vedenje in ravnanje, da spozna in najde tisto jedro svoje osebnosti, ki omogoča njegov samorazvoj in prilagajanje na družbene razmere, zahteve in norme.

Številni so pozivi, da je treba poboljševalni proces napraviti bolj učinkovit. Pri tem so po-

membne tako spremembe zakonodaje o izvrševanju kazenskih sankcij (zlasti spremembe v hišnih redih kazenskih zavodov), da bi se v praksi bolj upoštevale potrebe obsojencev, po drugi strani pa bi bilo treba spremeniti prakso obravnavanja obsojencev, postopke in metode vsakdanjega ravnanja z obsojenci. Zlasti bi bilo treba odstraniti vse postopke in metode, ki so ostanek preteklosti in bolj zavirajo, kot pa pospešujejo poboljšanje obsojencev. Pospeševati bi bilo treba procese demokratizacije odnosov med delavci in obsojenci ter omogočiti nenehen kritični dialog med obsojenci in delavci,⁷ kar bi pri delavcih in obsojencih povečevalo osveščenost, in s tem prispevalo k uveljavitvi etičnih standardov, ki veljajo v odnosih med ljudmi.

Koliko so te in še številne druge kritike opravičene za naše slovenske kazenske zavode, še premalo vemo. Tudi ne vemo, kakšna je osnovna usmeritev posameznih vrst kazenskih zavodov (zaprti, polodprti, odprti), ali v njih prevladujejo težnje po nadzorovanju in čuvanju obsojencev, ali pa so ob tem močnejše ali celo prevladujoče težnje po terapevtski usmeritvi zavodov.

Zato smo skušali v praksi preveriti in ugotoviti, kakšni so slovenski kazenski zavodi, in zlasti, ali so v pogledu osnovne usmeritve (nadzorstvo, terapija) kakšne razlike med zaprtimi, polodprtimi in odprtimi kazenskimi zavodi. Za ta namen smo uporabili (v slovenski praksi že preizkušen⁸) Moosov vprašalnik za merjenje družbenega vzdušja (socialne klime) v kazenskih zavodih. Izbrali smo 8 kazenskih zavodov oziroma oddelkov v SR Sloveniji, od tega 4 zaprte,⁹

⁷ »Smatra se, da dialog med obsojenci in delavci zmanjšuje napetosti v medsebojnih odnosih, poleg tega pa zlasti grupno delo z obsojenci pomeni učinkovito terapijo. Grupno delo pomeni tudi večjo intelektualno vzpodbudo za obsojenca, zlasti je to pomembno za obsojence, ki prestajajo dolge kazni zapora.« *Resolution sur le traitement des délinquants en groupes et en communauté*, s. 119.

»Grupno delo je bolj primerno od individualnega, ker so učinki svetovanja večji in tudi sama grupa vrši pritisk na svoj člani.« Grayson, s. IX.

⁸ Pobegi gojencev iz vzgojnih zavodov, Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti 1974, 355 s. + priloge. Raziskava št. 38.

⁹ Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo 1973, 303 s. Raziskava št. 35.

⁹ Kazenski poboljševalni dom Dob pri Mirni; Kazenski poboljševalni dom za mladoletnike (in mlajše polnoletne obsojence) v Celju; Zaporji Ljubljana; Zaporji Maribor.

1 polodprt¹⁰ in 3 odprte.¹¹ Moosov vprašalnik je izpolnilo 308 delavcev in 358 obsojencev, ki so bili izbrani po metodi vzorca.

2. Družbeno vzdušje v kazenskih poboljševalnih zavodih

2.1. Teoretična vprašanja v zvezi z družbenim vzdušjem v kazenskih zavodih

Vsi problemi v delovanju kazenskih zavodov se na poseben način odražajo tudi v odnosih med obsojenci in delavci in v njihovem vedenju. Ti odnosi in to vedenje pa lahko v odločilni meri vzpodbujajo ali zavirajo terapevtska prizadevanja kazenskega zavoda. Če s samim kaznovanjem in zastraševanjem ni mogoče doseči »terapevtskega« učinka kazni zapora, potem mora biti nekaj drugega, kar omogoča doseganje uspehov kazenskega zavoda. V tej zvezi se poudarja, da je kazenski zavod okolje, ki lahko le **olajša** spreminjanje obsojenca, kakšen bo obsojenec po prestani kazni, pa je odvisno od številnih dejavnikov, tako na strani obsojenca, kot na strani kazenskega zavoda. Celovitost odnosov v kazenskem zavodu med delavci in obsojenci sestavlja **režim**, pri čemer mislimo tako na pravila in predpise, ki veljajo za obsojence in za delavce in s katerimi kazenski zavod uresničuje svoje cilje, kot na odnose, ki so plod nenapisanih pravil, pa vendarle lahko v pomembni meri vplivajo na vsa dogajanja v kazenskem zavodu. Tako režim poleg predpisov zajema še zlasti **psihosocialno vzdušje** (atmosfera, klima), vse tisto, kar se dogaja v odnosih med delavci in obsojenci, pa najsi bo to v korist ali v škodo obsojencev. Celovit življenjski položaj obsojencev v kazenskih zavodih, ki vsebuje tudi vse elemente režima, najbolje zajamemo s pojmom »**čustveno vzdušje**« (»emocionalna atmosfera«, »socialna klima«), ki je posebna razsežnost grupnega doživljanja in zajema vse osebne odnose med posamezniki v skupini. To čustveno vzdušje lahko označimo kot hladno ali toplo, sproščeno ali napeto, prijetno ali neprijetno, sovražno ali prijateljsko itd. Kadar je določena vrsta čustvenega vzdušja značilna za določeno grupo skozi daljše

¹⁰ Polodprti oddelek kazenskega poboljševalnega doma na Dobu v Slovenski vasi.

¹¹ Kazenski poboljševalni dom na Igu (ženske); Odprti kazenski poboljševalni dom na Rogozi pri Mariboru; Odprti oddelek kazenskega poboljševalnega doma na Dobu na Hotemežu (pri Radečah).

časovno obdobje, lahko govorimo o določeni vrsti **družbenega vzdušja**.¹²

Družbeno vzdušje je rezultat pa tudi vzrok vedenja članov grupe.¹³ Družbeno vzdušje je stanje psihosocialnih odnosov med pripadniki določene socialne grupe in njihovih odnosov do grupe v celoti. Grupne norme so določena pravila vedenja v grupah, ki so sprejeta od članov grupe, zato grupne norme določajo pričakovano vedenje članov grupe in predstavljajo pomemben dejavnik za vsakokratno vedenje članov grupe.¹⁴ Grupno vzdušje zato vedno odraža pričakovano vedenje grupe. Ker pa je vzdušje v grupi odvisno od tega, kako ga doživlja vsak posamezni član grupe, je pomembno, da karkoli storimo v individualni terapiji za posameznega člana grupe, to izboljšuje celotno družbeno vzdušje v grupi, prav tako pa vedenje celotne grupe vpliva povratno na vedenje posameznega člana.¹⁵ To je posledica spoznanja, da okolje nenehno vpliva na vedenje ljudi, ki so izpostavljeni tem vplivom.¹⁶

Odnose v grupi lahko razvrstimo na lestvici **dobri — slabi**. Ta razvrstitev temelji na dveh pomembnih lastnostih grupe, to je na njeni **povezanosti** in na njeni **akcijski učinkovitosti**. Dobro družbeno vzdušje povečuje povezanost med člani grupe in najpogosteje prispeva tudi k večji akcijski učinkovitosti grupe, medtem ko slabo zmanjšuje povezanost in učinkovitost grupe. Med kakovostjo družbenega vzdušja in povezanostjo grupe obstoja večja povezava kot med družbenim vzdušjem in akcijsko učinkovitostjo grupe. Medtem ko ugodno družbeno vzdušje zanesljivo omogoča visoko stopnjo povezanosti, pa vedno ne zagotavlja tudi visoke stopnje grupne učinkovitosti.¹⁷

Družbeno vzdušje je stvarna lastnost družbene grupe, ki se odraža v zavesti vsakega člana grupe, ki te odnose na svojstven način dojema in doživlja. Zato družbeno vzdušje, čeprav je v bistvu stvarna lastnost grupe, vključuje tudi izrazito osebne psihološke vidike grupe. Na do-

¹² Primerjaj Pobegi gojencev iz vzgojnih zavodov, s. 56 in 57.

¹³ »Socialne teorije osebnosti učijo, da imajo socialni činitelji zelo pomembno vlogo pri oblikovanju osebnosti. Sociološka raziskovanja izpričujejo, da je človek v veliki meri proizvod socialnih institucij, v katerih živi, da je proizvod razreda in skupine, ki jim pripada.« Rot, s. 31.

¹⁴ Mackenzie govori v tej zvezi o takoiimenovanem »grupnem pritisku« (»environmental press«), Mackenzie, s. 287.

¹⁵ Glej več o tej povezavi pri Laycook, s. 413.

¹⁶ Glej več o tem pri Wenk, Moos, s. 134.

¹⁷ Zvonarevič, s. 503.

življanje družbenega vzdušja vplivata vedenje in aktivnost vseh pripadnikov grupe, to pa zopet povratno vpliva na kakovost družbenega vzdušja v grupi. Prav zaradi teh stvarnih in osebnih vidikov družbenega vzdušja, ga lahko opazujemo in merimo na osnovi stvarnih in osebnih pokazateljev.

Na družbeno vzdušje v grupi vplivajo način vodenja grupe, vloga posameznikov v grupi in pričakovanja od posameznikov v grupi v danih družbenih vlogah v grupi. Tako predstavlja družbeno vzdušje celokupnost vseh socialnih dražljajev v grupi.¹⁸

V praksi obravnavanja obsojencev pogosto pozabimo na tesno povezanost med obsojencem in okoljem, v katerem je živel, živi med prestajanjem kazni in bo živel po prestani kazni. Pogosto opazujemo le obsojenčevo osebnost in njegovo vedenje, zanemarjamo pa družbeno okolje in vpliv tega okolja na nastanek osebnosti in njeno vedenje. V resnici pa je vsakdo tesno povezan s svojim »osebnim okoljem, s stvarmi in ljudmi v najbližji okolici«.¹⁹ Človeka lahko razumemo le ob poznavanju njegovega najbližjega okolja, stvari v njegovem okolju in ljudi, s katerimi živi in prihaja v stik, je od njih odvisen, ali je z njimi povezan. V svojem okolju dobiva človek vzpodbude za življenjsko aktivnost, za razvoj svojih sposobnosti in za svoje ideje. Dano stvarno ali družbeno okolje vsak posameznik različno doživlja in ga preoblikuje v svoje psihološko okolje, kakor ga dojema in prepoznava s svojimi čutili in celotno osebnostjo. To pomeni, da gre za bistveni kakovostni proces, v katerem je udeležen vsak posameznik, ki tako sam vpliva na doživljanje stvarnega okolja. Danes še malo vemo o posebnostih in razlikah med obsojenci pri doživljanju danega okolja v kazenskem zavodu, zato tudi ne vemo, kako opremiti, organizirati in voditi kazenski zavod, da bi bili vsi ali vsaj večina obsojencev v zavodu pripravljena za **»programirano prevzgojno delo«**, zato pa oblikujemo kazenske zavode po določenih modelih in standardih, za katere mislimo, da najbolj ustrezajo določenim življenjskim položajem. Ljudje v večji grupi se vedno razdelijo v različne podgrupe, zato so »zaželeni ali nezaželeni« dogodki v okolju, »zaželeni ali nezaželeni« le za povprečne ljudi. V bistvu pa se doživljanje okolja razlikuje od človeka do človeka.

Stres v okolju je dogodek, ki ga človek doživlja kot neugodje. Zlasti v kazenskem zavodu je

vsak dan vse polno dogodkov, ki lahko pomenijo za obsojence stres. Različni obsojenci isti dogodek doživljajo različno, za nekatere pomeni ugodje, za druge neugodje, tretjim pa je vseeno, kaj se v okolju dogaja. Ker je za doživljanje stresa pomembna tudi predhodna izkušnja, lahko isti dogodki v kazenskem zavodu pomenijo za tiste, ki prestajajo prvo kazen, velik stres, za večkratne povratnike pa ugodje, zato povratniki tudi sami pogosto izzivajo položaje, v katerih se drugi počutijo neugodno (npr. izzivanje delavcev zavoda), sami pa v teh položajih »uživajo«, potrjujejo sami sebe, si ustvarjajo »zaporniško kariero« v subkulturni hierarhiji in kažejo moč nad drugimi obsojenci.

Obsojenci nenehno doživljajo stres in nenehno so v krizi. Zato bi morali biti delavci usposobljeni za posredovanje v kriznih položajih in obsojencem pokazati drugačne in ugodnejše vidike njihovega zaporniškega življenja. Delavci bi morali odpravljati vzroke za krize (stresorje, npr. nekaterim delavcem je »užitek«, da pri obsojencih nenehno povzročajo stres) in vzpostavljati ponovno ravnovesje v obsojencih, ki so doživeli stres (npr. zavrnitev prošnje za pogojni odpust, za prosti izhod, za premestitev v drug zavod, oddaja v samico itd.). V kazenskem zavodu pa je zlasti pomembno preprečevanje stresa, povečevanje odpornosti na stres pri obsojencih in preusmerjanje njihove pozornosti iz ene vrste dogodkov na drugo (npr. če obsojenec ne more dobiti prostega izhoda, naj gre na skupinski prosti izhod pod nadzorstvom, naj bo član skupine, ki obišče drug kazenski zavod, ali naj doživi uspeh na kakšnem drugem področju).

V kazenskih zavodih so omejene možnosti za prilagajanje okolja tako, da bi vsi obsojenci doživljali čim manj stresa in da bi bilo zavodsko okolje bolj prilagojeno posebnostim posameznih obsojencev. Kljub temu pa so danes (čeprav skromne) možnosti še v veliki meri neizčrpane, saj je vsako organizacijo in okolje še mogoče spreminjati, zato je treba nenehno proučevati zaporsko okolje in iskati rešitve za odpravljanje stresa. Pri tem pa morajo delavci kazenskega zavoda vedeti, da obsojenec ni nedejaven v svojem okolju, temveč lahko sam ustvarja dogodke v svojem okolju in s povzročanjem odzivov okolja na svoje vedenje tudi sam ustvarja ali preprečuje stresne položaje. Torej obsojenec ni samo žrtev neugodnega okolja, temveč stres tudi sam ustvarja, ali prispeva k njegovemu nastajanju. Zato je učinek spreminjanja zaporskega okolja težko vnaprej določiti, še posebej, če sploh

¹⁸ Primerjaj Bosanac, s. 594.

¹⁹ Toch, s. 1.

ne poznamo, ali le slabo poznamo doživljanje posameznih obsojencev in celovito družbeno vzdušje v kazenskem zavodu. Sprejemljivo je opozorilo, »da zapor ne more postati terapevtska skupina, ker to preprečujejo sami obsojenci.«²⁰ Poleg tega nikoli ni mogoče vseh delavcev usposobiti, da bi vedno in v vseh položajih ravnali samo terapevtsko in »kar zgradijo eni delavci, porušijo drugi.«²¹

Obsojence ob nastopu kazni zapora razvrščamo v različne kazenske zavode, nato pa jih razvrščamo še znotraj kazenskega zavoda, vendar vse to delamo običajno brez globljega poznavanja osebnosti obsojenca, njegovih potreb po »boljššanju«, premalo poznamo okolje, v katerem je živel do nastopa kazni, in še manj poznamo njegova stališča, vrednote in cilje, h katerim stremi in ki bodo lahko odločilno vplivali na njegovo vedenje po prestani kazni (pozaporska pričakovanja). Osnovni »terapevtski« problem je, kako obravnavanje prilagoditi potrebam obsojenca in kakšen program bi imel za posameznega obsojenca največji pozitivni učinek, ne vemo npr. kateri obsojenci potrebujejo veliko nadzora, pri katerih bi lahko nadzor zmanjšali, ali popolnoma opustili. Če govorimo in mislimo, da opravljamo »terapijo«, moramo vedeti, kakšna aktivnost, kakšno okolje je »terapevtsko« in kakšno je »antiterapevtsko«. Danes tudi vemo, da vedenjskih odklonov obsojencev ni mogoče odpraviti, če ni za to ustreznega mentalnohigienjskega vzdušja. Učinek »terapije« je zato vedno odvisen od celotnega zavoda, delavcev, odnosov in uporabljenih postopkov in metod. Vsak resni terapevt bo zato pri svojem delu upošteval pomen in vpliv okolja, v katerem obsojenec živi. Ker ima okolje odločilen vpliv na obsojenca (in delavce), ni dovolj, da uživa obsojenec eno uro dnevno »odličen tretman«, če pa ostalih 23 ur dneva preživi v neugodnem okolju in nenehno doživlja stres. Kaj nam pomaga v kazenskem zavodu strokovno, tretmansko in terapevtsko osebje, če pa se obsojenec po razgovoru pri terapevtu sreča z nasiljem, s strogimi pravili, omejevanjem, dolgotrajnim, kaznovanjem in nenehnim nadzorstvom?²² Vsak terapevt se mora zanimati za »mentalno higieno« zavoda, zato mora biti vsak del zavodskega življenja tako organiziran, da podpira terapevtska prizidevanja, ali da jim vsaj ne škoduje, zato lahko govorimo

v kazenskem zavodu tudi o posebnem »**terapevtskem vzdušju**«. ²³

Na **terapevtsko vzdušje** odločilno vpliva **družbeno vzdušje** v kazenskem zavodu, zato je mogoče pričakovati boljše uspehe kazenskih zavodov samo z izboljšanjem družbenega vzdušja, tega pa sestavljajo zlasti odnosi med delavci in obsojenci.²⁴ Odpraviti bi bilo treba prepad med delavci in obsojenci tako v mišljenju kot v medsebojnem vrednotenju in oblikovati družbeno vzdušje, ki bi bilo bolj naklonjeno terapevtskim odnosom med delavci in obsojenci. Ugodno družbeno vzdušje ustvarja ugodno delovno vzdušje, daje delovni zagon, povečuje aktivnost vseh članov grupe, omogoča odkrite odnose, odprtost izražanja čustev in prispeva k medsebojnemu razumevanju.²⁵ V slabem družbenem vzdušju pa niti »najboljši terapevt ne more nič koristnega narediti.«²⁶

Družbeno vzdušje je mogoče opazovati in meriti. Na podlagi ugotovljenega družbenega vzdušja lahko sklepamo na povezanost, medsebojne odnose ter kakovost in količino napetosti v kazenskem zavodu. Ugodnejše družbeno vzdušje je odraz ugodnejših medsebojnih odnosov, ustrejnega vodenja in upravljanja kazenskega zavoda, boljše organizacije življenja in dela zavoda, kar vse vpliva na ugodnejše počutje in ustrenejše vedenje delavcev in obsojencev. Ugotovljeno družbeno vzdušje tudi kaže, kaj bi bilo treba spremeniti v posameznem kazenskem zavodu, ali celo pri posameznih delavcih, ki odločilno negativno vplivajo na družbeno vzdušje, da bi dosegli s tem spremembo družbenega vzdušja oziroma **terapevtsko usmeritev** kazenskega zavoda sploh. Raziskave so pokazale, da se zavodi, ki se razlikujejo po družbenem vzdušju, razlikujejo tudi po splošni odzivnosti obsojencev in delavcev in po vzpodbudah, ki jih podvzemajo delavci in obsojenci v skupnem življenju v kazenskem

²³ Isto, s. 316.

²⁴ Glej več o tem Cormier, s. 212; Seliger, s. 47. Primerjaj tudi La violenza nelle sue implicazioni penitenziarie, s. 270.

²⁵ »V kazenskem zavodu je treba ustvariti ugodno psihološko vzdušje, katerega značilnost sta enakopravnost in svoboda udeležencev, da povedo svojá stališča in da izražajo čustva, skratka permisivnost in demokratičnost, kar vpliva na zmanjšanje napetosti in utesnjenosti v medsebojnih odnosih.« Prohič, s. 58.

²⁶ Matić, s. 94.

»Za izvajanje kakršnegakoli tretmana je treba ustvariti terapevtsko vzdušje. Ves zavod mora predstavljati terapevtsko skupnost, kar olajša izvajanje programov.« Traitement des détenus en detention de longue durée, s. 15.

²⁰ Isto, s. 66.

²¹ Isto, s. 67.

²² Glej več o tem vprašanju Redl, Wieneman, s. 282.

Tabela 3: Celovito družbeno vzdušje, kakor ga doživljajo obsojenci in delavci v posameznih kazenskih zavodih

Kazenski najbolj. zavod	Celovito družbeno vzdušje****				Standardna napaka	
	obsojenci		delavci		obsojenci	delavci
	vrednost	rang	vrednost	rang		
1	28.6	3	53.8	4	2.39	1.33
2	34.3	2	57.8	2	1.95	1.63
3	24.8	5	50.0	5	2.15	1.74
4	22.9	6	57.3	3	1.91	1.19
5	21.8	8	45.6	7	1.28	1.04
6	22.0	7	48.9	6	1.28	1.80
7	24.9	4	40.8	8	1.84	1.57
8	55.4	1	61.2	1	1.88	1.20

Iz tabele št. 3 je razvidno, da delavci doživljajo družbeno vzdušje bolj ugodno kot obsojenci v istih zavodih. Najmanjša razlika med doživljanjem delavcev in obsojencev je v zavodu 8 (razlika znaša 5,8 točke, najmanjša razlika je pri sestavini PUS 0,3 točke in največja pri NAD 1,2 točke), največja razlika pa je v zavodu 4 (razlika znaša 24,4 točke, najmanjša razlika je pri sestavini NAD 2,1 točke in največja pri sestavini PUS 5,0 točke). To pomeni, da je dosti lažje sklepati na »resnično« družbeno vzdušje v zavodu 8, kakor pa v zavodu 4, kjer je negotovo, ali je družbeno vzdušje tako, kot ga doživljajo obsojenci, ali tako, kot ga doživljajo delavci. Čim večja je razlika v doživljanju družbenega vzdušja med delavci in obsojenci, manj deluje kazenski zavod kot **psihosocialna celota** in **manj se izvajajo terapevtski programi**, ki jih želijo uresničiti delavci. Iz tabele je tudi razvidno, da **obsojenci** v zavodu 8 doživljajo družbeno vzdušje v svojem zavodu **bolj ugodno** kot delavci v svojih zavodih 1; 3; 5; 6 in 7. Iz tabele sklepamo, da so najbolj neurejene notranje razmere v zavodu 4, kjer doživljajo delavci razmeroma ugodno družbeno vzdušje (z vrednostjo 57,3 so dosegli 74,4 % od 77 možnih točk), medtem ko obsojenci doživljajo razmeroma zelo neugodno družbeno vzdušje (z vrednostjo 22,9 točke so dosegli le 29,7 % od 77 možnih točk). Vrednost standardne napake v tabeli 3 kaže, da so glede družbenega vzdušja najbolj enotni obsojenci v zavodih 5 in

6 (vrednost 1.28), najmanj pa obsojenci v zavodu 1 (vrednost 2.39). Med delavci pa so glede družbenega vzdušja najbolj enotni delavci v zavodu 5, najmanj pa v zavodu 6. Čim manjša je standardna napaka, tem večja je zanesljivost rezultata, in bolj se dobljena vrednost približuje **resničnemu** družbenemu vzdušju.

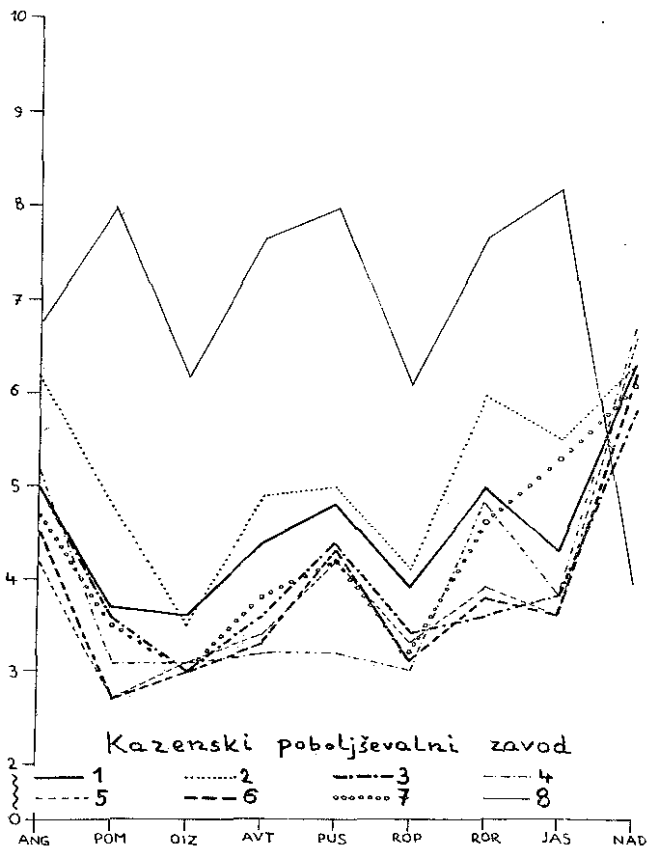
Podatke iz tabele 1 prikazujemo še v grafikonu 1, podatke iz tabele 2 pa v grafikonu 2. Profili družbenega vzdušja so sestavljeni iz vrednosti, ki so jih dosegli obsojenci in delavci pri posameznih sestavinah družbenega vzdušja. Grafikona omogočata primerjavo med družbenim vzdušjem v različnih kazenskih zavodih. Iz primerjave profilov družbenega vzdušja v grafikonu 1 (**obsojenci**) in v grafikonu 2 (**delavci**) je razvidno, da delavci doživljajo večje razlike v družbenem vzdušju kot obsojenci. Poleg tega je razvidno, da so profili družbenega vzdušja za **obsojence** na znatno nižji ravni, kot so profili za **delavce**.

Iz profila za **obsojence** (grafikon 1) je razvidno, da se od ostalih zavodov najbolj razlikuje zavod 8, ki ima najvišje vrednosti v prvih osmih sestavinah družbenega vzdušja, najnižja pa je vrednost nadzorstva, kar je logična posledica (negativne) povezave med nadzorstvom in ostalimi sestavinami (čim nižje je nadzorstvo, bolj ugodno je družbeno vzdušje).

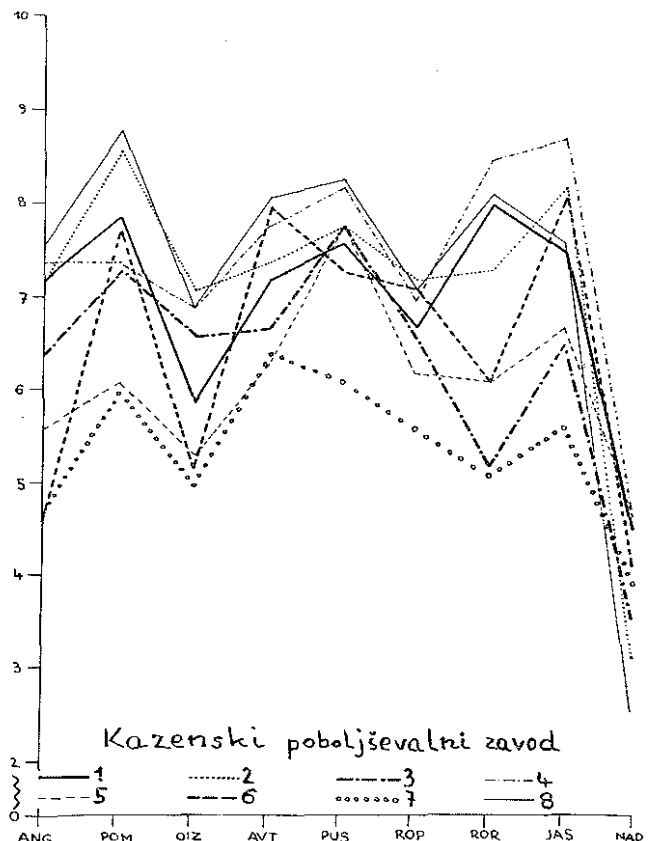
Iz profila za **delavce** (grafikon 2) je razvidno, da se profili za posamezne zavode med seboj manj razlikujejo in je težko določiti, kateri zavod ima najboljše družbeno vzdušje (iz tabele 3 vemo, da je to zavod 8), lažje pa je določiti zavod z najmanj ugodnim družbenim vzdušjem (zavod 7).

Za določanje pomembnosti razlik med aritmetičnimi sredinami, ki so jih dosegli delavci in obsojenci na posameznih sestavinah družbenega vzdušja, smo uporabili T-test analizo (upoštevali bomo nivo tveganja 0.05). Ugotovili smo, da ločijo **obsojenci** v anketiranih 8 kazenskih zavodih tri različna družbena vzdušja, ki se med seboj v statističnem pogledu pomembno razlikujejo, in sicer družbeno vzdušje v zavodu 8, družbeno vzdušje v zavodu 2 in družbeno vzdušje, ki prevladuje v ostalih šestih kazenskih zavodih, zanj pa je značilna nizka stopnja rehabilitacijskih, tretmanskih in terapevtskih prizadevanj, saj so v teh zavodih obsojenci dosegli nizke vrednosti na sestavinah: pomoč, odprtost izražanja, avtonomija in reševanje osebnih problemov. Značilno je, da se po stopnji nadzorstva nad obso-

**** Celovito družbeno vzdušje dobimo tako, da seštejemo rezultate (aritmetične sredine) prvih osmih sestavin in od rezultata odštejemo vrednost devete sestavine (NAD).

Grafikon 1: Družbeno vzdušje — obsojenci

Grafikon 2: Družbeno vzdušje — delavci

jenci med seboj ne razlikujejo odprti, polodprti in zaprti zavodi.

Rezultati kažejo, da čutijo **obsojenci** največ razlik med kazenskimi zavodi v pogledu avtonomije in najmanj razlik v pogledu odprtosti izražanja. **Delavci** pa čutijo največje razlike med kazenskimi zavodi v pogledu reda in organizacije in najmanj razlik v pogledu reševanja osebnih problemov obsojencev.

Pri **obsojencih** je lahko razumeti, da so najbolj občutljivi na avtonomijo, bolj pa preseneča podatek, da smatrajo, da je med različnimi kazenskimi zavodi zelo malo razlik v odprtosti izražanja, nadzorstva in reševanja osebnih problemov. Obsojence najbolj prizadene na kakšen način skuša kazenski zavod doseči red in organizacijo v zavodu. Očitno je tudi, da obsojenci sploh ne pričakujejo, da bi bila v kazenskem zavodu mogoča odprtost izražanja. Tako stališče pa lahko pomeni veliko oviro za izvajanje terapevtskih programov. Tudi glede reševanja osebnih problemov obsojenci med zavodi ne čutijo

razlik, kar lahko pomeni, da niti **ne pričakujejo**, da bi se le-ti med prestajanjem kazni lahko reševali. Če pa ne pričakujejo reševanja osebnih problemov in niti niso pripravljeno o njih govoriti, so vsa terapevtska prizadevanja kazenskih zavodov brez pravega pomena. S tem pa postanejo nekoristni tudi opazovanje, proučevanje in razvrščanje (klasifikacija) obsojencev, pa tudi sestavljanje ter izvajanje prevzgojnih programov. Še več, kot nekoristno se pokaže tudi nameščanje strokovnih delavcev v kazenskih zavodih.

Rezultati, ki so jih dosegli **delavci** kazenskih zavodov, presenečajo v več pogledih. Najprej je očitno, da delavci najbolj »cenijo« red in organizacijo v kazenskem zavodu, saj se je na tej sestavini pokazalo največ razlik med kazenskimi zavodi. Poleg tega so velike razlike med kazenskimi zavodi glede odprtosti izražanja. To bi bilo ustrezno, če bi tudi delavci pri svojem delu težili k odprtosti izražanja, ne pa da pričakujejo to samo od obsojencev. Odprtost izražanja je

dvostranski proces, kdor ni sam odkrit v izražanju, tudi ne more tega pričakovati od drugih, še zlasti to velja za odnose med delavci in obsojenci v kazenskem zavodu. Odprtost izražanja je osnovno načelo terapevtskega odnosa med svetovalcem in svetovancem. Odprtost izražanja je osnova za reševanje osebnih problemov obsojencev in za nudenje pomoči.

Z izračunom (standardnih odklonov aritmetičnih sredin posameznih sestavin družbenega vzdušja v kazenskih zavodih) smo ugotovili, da so **obsojenci** v vseh 8 zavodih pokazali največjo enotnost glede nadzorstva in najmanjšo glede pomoči in jasnosti programov. Te ugotovitve se skladajo s teoretičnimi pričakovanji, saj je očitno, da kazenski zavodi dobro opravljajo predvsem **vlogo nadzorstva** nad obsojenci. Pri tem pa so le neznatne razlike, ali jih sploh ni med zaprtimi, polodprtimi in odprtimi zavodi (izjema je zavod 8). Teoretično je tudi še vedno nejasno, kaj se šteje kot **pomoč obsojencu** med prestajanjem kazni. Zagotovo je le, da vsega, kar se danes dela z obsojenci, ni mogoče šteti kot pomoč, zato tudi nastajajo razlike, ko delavci **mislijo**, da nudijo obsojencem veliko pomoči (glej visoke vrednosti sestavine POM v tabeli 2 in grafikonu 2), obsojenci pa smatrajo, da dobijo zelo malo pomoči (glej vrednosti sestavine POM v tabeli 1 in grafikonu 1). Stališča obsojencev se močno razhajajo tudi glede jasnosti programov njihovega obravnavanja. Ker pri pripravi (individualnih prevzgojnih) programov obsojenci ne sodelujejo (in zanje pogosto sploh ne vedo), od teh programov ni mogoče pričakovati (večjih) terapevtskih uspehov.

Ko smo (s kombinirano korelacijsko matrico) ugotavljali povezanost med posameznimi sestavinami družbenega vzdušja, smo pri **obsojencih** ugotovili najmočnejšo pozitivno povezavo med angažiranostjo in redom in organizacijo. Iz tega sklepamo, da se obsojenci podrejajo prizadevanjem delavcev, ki angažirajo obsojence zlasti za vzdrževanje reda in organizacije v kazenskem zavodu (tudi preko »samouprave« obsojencev). To pa pomeni, da je vzdrževanje reda in organizacije največja skrb delavcev, poleg tega pa se prav angažiranje obsojencev na tem področju zavodskega življenja lahko najbolj meri in se najbolj ceni pri dajanju različnih ugodnosti obsojencem. Običajno gre pri tem le za pasivnost obsojencev, da ne kršijo uveljavljenega hišnega reda. Vprašanje je, koliko taka poslušnost med prestajanjem kazni koristi obsojencem po odpustu na prostost. Še več, vprašanje je celo, ali jim

taka »privzgojena« poslušnost (tudi z disciplin-skim kaznovanjem) ne škoduje po odpustu na prostost, ko bi morali obsojenci ponovno prevzeti prejšnje ali nove socialne vloge, ki se od njih zahtevajo (v družini, na delovnem mestu, v družbenem življenju). Ugotovljena povezava med angažiranjem in redom in organizacijo bi bila sprejemljiva samo ob pogoju, če bi se ob večjem angažiranju obsojencev za vzdrževanje reda in organizacije hkrati zmanjševalo nadzorstvo nad njimi. Tega pa raziskava ni ugotovila.

Obsojenci so pokazali največjo **negativno** povezavo med avtonomijo in nadzorstvom, kar je logično. Čim več je v zavodu nadzorstva, manjša je avtonomija obsojencev in obratno, večjo avtonomijo obsojencev je mogoče pričakovati samo z zmanjševanjem nadzorstva. Nadzorstvo v kazenskem zavodu zmanjšuje tudi vrednost praktičnega usposabljanja obsojencev, zato v nadzorstvo (preveč) usmerjeni kazenski zavodi ne morejo izvajati terapevtskih programov, če štejemo praktično usmeritev kazenskega zavoda za eno od najpomembnejših sestavin pri terapevtskem obravnavanju obsojencev.

Pri **delavcih** pa se je pokazalo, da ne čutijo povezave med nadzorstvom in ostalimi sestavinami družbenega vzdušja oziroma smatrajo, da je nadzorstvo najbolj neodvisna spremenljivka v družbenem vzdušju in ni povezana z nobeno od osmih ostalih sestavin. To bi lahko pomenilo, da delavci smatrajo, da **mora v vsakem kazenskem zavodu**, ne glede, na to, ali je to odprti, zaprti ali polodprti zavod, in ne glede na terapevtsko usmeritev zavoda, obstajati nadzorstvo. Po stališču delavcev je obsojenec prišel na prestajanje kazni zapora zato, da bi ga **delavci nadzorovali**. Po taki razlagi je eden od osnovnih namenov izvršitve kazni zapora prav onesposobitev (»incapacitation«) obsojenca, ker je s kaznivim dejanjem pokazal, da je nevaren za družbo. Osnovna naloga vsakega kazenskega zavoda je torej **nadzorstvo** nad obsojencem, k tej nalogi pa se lahko le **odajajo** še druge manj pomembne naloge, kot so pomoč obsojencem, reševanje njihovih osebnih problemov, praktično usposabljanje itd. Tako gledanje na izvrševanje kazni zapora pa je zastarelo, v nasprotju z zakonodajo (kazenski zakon, zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, pravilnik o izvrševanju kazni zapora, priporočila skupščinskih organov in republiške konference SZDL Slovenije) in v nasprotju s pričakovanjem, naj bi kazenski zavod **postal terapevtsko okolje**. Še zlasti je tako stališče zavodskih delavcev v nasprotju s sodobnimi teoretičnimi pričakovanji

o spreminjanju kaznovalno usmerjenih zavodov v terapevtske ustanove. Ker je interkorelacijska matrika za delavce pokazala, da med sestavnima red in organizacija in nadzorstvo ni povezave, sklepamo na stališče delavcev, da je nadzorstvo nad obsojenci bolj samo sebi namen in ne vpliva na obravnavanje obsojencev. Še več, ker nadzorstvo ni povezano z redom in organizacijo, sklepamo, da nadzorstvo nič ne prispeva k boljšemu redu in organizaciji življenja v zavodu, zato je v zavodih po stališčih **obsojencev** kljub visokemu nadzorstvu sorazmerno nizka stopnja reda in organizacije. Interkorelacijska matrika za **obsojence** izkazuje celo negativno (čeprav nizko) povezavo med nadzorstvom in redom in organizacijo v zavodu (-0.29), kar je le dokaz več za naše sklepanje, da **nadzorstvo samo po sebi ničemur ne služi**, saj celo ne prispeva k večjemu redu in organizaciji življenja in dela v zavodu. Ker **delavci** smatrajo nadzorstvo nad obsojenci kot popolnoma samostojno spremenljivko v družbenem vzdušju, ki ni povezana z nobeno sestavino, tudi v praksi izvajajo nadzorstvo nad **vsemi obsojenci**, ne glede na to, ali gre za zaprti, polodprti ali odprti kazenski zavod, in ne glede na to, ali obsojencem nudijo pomoč in omogočajo avtonomijo. Tako stališče je zlasti nesprijemljivo (in v nasprotju z zakonodajo in s teoretičnimi pričakovanji) za polodprte in odprte zavode.

3. Sklep

V tem prispevku smo prikazali le del ugotovitev iz omenjene raziskave, vendar nam že ta prikaz omogoča boljšo sliko o delovanju slovenskih kazenskih zavodov in zlasti o njihovi pretežno kaznovalni ali terapevtski usmerjenosti.

Najprej se je pokazalo, da so majhne razlike, ali jih sploh ni med zaprtimi, polodprtimi in odprtimi kazenskimi zavodi (izjema je zavod 8). Očitno postaja, da je sklepanje, da je vse, kar se z obsojenci dela usklajeno s teoretičnimi zamislami, neupravičeno. Še več, pokazalo se je, da praksa še zelo slabo odraža teoretična prizadevanja in kriminalno politične usmeritve. To, kar se dela z obsojenci, se bolj ali manj oddaljuje od tega, kar naj bi bilo.

Na nobenem družbenem področju ni možen napredek z velikimi koraki, tako tudi ne na penološkem. Ta raziskava je lahko le majhen prispevek k sodobnejšemu obravnavanju obsojencev,

k boljšim medsebojnim odnosom med obsojenci in delavci in k boljšemu poznavanju dela in življenja v kazenskih zavodih. Zlasti je raziskava pokazala, kaj bi bilo treba spremeniti v posameznem kazenskem zavodu, da bi v zavodu lahko prišla do večjega izraza (tudi) terapevtska prizadevanja in da bi se kazenski zavod postopoma spreminjal v terapevtsko okolje.

Med osmimi anketiranimi zavodi so obsojenci v sedmih (izjema je zavod 8) zavodih med devetimi sestavinami družbenega vzdušja dosegli največjo vrednost na sestavini nadzorstva, kar kaže, da so zavodi dosti bolj usmerjeni v nadzorstvo nad obsojenci, zelo malo pa se posvečajo nudejni pomoči in reševanju osebnih problemov, nizka je odprtost izražanja in obsojenci ne čutijo praktične usmerjenosti kazenskih zavodov. Nadzorstvo štejemo kot antidemokratski element, ki **najbolj preprečuje** izvajanje terapevtskih programov. Izjema na tem področju je zavod 8, v katerem so obsojenci in delavci dosegli zelo veliko skladnost v oceni družbenega vzdušja, na sestavini jasnosti (JAS) so obsojenci dosegli celo **boljši** rezultat kot delavci. Taka skladnost v oceni družbenega vzdušja zagotavlja (in sploh omogoča) izvajanje terapevtskih programov in hkrati ugodno počutje obsojencev in delavcev. V tem zavodu zlasti izstopajo visoke vrednosti, ki so jih dosegli obsojenci in delavci na sestavinah pomoč, avtonomija, praktična usmeritev, odprtost izražanja in reševanje osebnih problemov. To kaže na to, da je ta zavod že postal **terapevtsko okolje**, ko je hkrati med obsojenci in delavci dosežena zelo visoka skladnost ocene, da je v zavodu zelo malo nadzorstva, oziroma je ta sestavina med vsemi devetimi, ki sestavljajo družbeno vzdušje, najmanj izražena.

Vse pravkar povedano pa nas opravičuje v sklepanju, da smo s to raziskavo dobili eno izmed možnosti za razlikovanje med **bolj in manj terapevtsko usmerjenimi** kazenskimi zavodi. Hkrati smo dokazali, da sedanja **pravna delitev** kazenskih zavodov na odprte, polodprte in zaprte **ne ustreza** teoretičnim predstavam, da je v odprtih in polodprtih zavodih **manj nadzorstva** kot v zaprtih. To pa je vsekakor nekaj več od tega, kar je bilo znanega doslej. Nova spoznanja omogočajo tudi bolj načrtno poseganje v organizacijo, vodenje in delo kazenskih zavodov (če ima za kaj takega kdo sploh željo in se mu zdijo taka prizadevanja smotrna in vredna naporov). Obsojenci in delavci v zavodu 8 so dokazali, da je mogoče doseči zelo visoko skladnost med ocenami druž-

benega vzdušja, kot ga doživljajo obsojenci in delavci. To je hkrati dokaz, da so **obsojenci sposobni** oceniti resnične razmere v zavodu, da pa si morajo tudi **delavci resnično prizadevati** (in ne samo govoriti, da si prizadevajo, pri tem pa dobro vedo, da nadzorni organi nad kazenskimi zavodi **nimajo**, ali vsaj doslej niso imeli nobene možnosti, da bi preverili njihove trditve o izvajanju terapevtskih programov) za ustvarjanje ugodnega družbenega vzdušja. Tako se pokaže, da družbeno vzdušje v kazenskem zavodu v resnici ni nekaj **neodvisnega od volje in dejavnosti delavcev** (in obsojencev). V zavodu 8 je očitno, da vse, kar storijo delavci v **korist obsojencev** in kar naj bi bilo v pomoč obsojencem, **obsojenci to tudi doživijo kot pomoč** in vrednotijo tako, kot so to pričakovali delavci pri izvajanju terapevtskih dejavnosti.

Iz doseženih vrednosti družbenega vzdušja v posameznih kazenskih zavodih (z uporabo diskriminantne funkcijske analize in razporeditvijo grupnih centroidov kanoničnih diskriminantnih funkcij v geometrijskem prostoru) sklepamo, da dajanje samo avtonomije obsojencem **ne vpliva** samo po sebi na praktično usmerjenost zavodskih programov. To razlagamo tako, da vprašanja v zvezi z **odpiranjem** kazenskih zavodov niso tako preprosta, kot se običajno misli, in da obsojenci od »odpiranja« zaporniških vrat **nimajo** praktično še nobene koristi, če se hkrati ne spreminjajo tudi stališča delavcev do obsojencev in delavci še vedno mislijo, da **vsak kazenski zavod**

mora nad obsojenci izvajati tudi (veliko) **nadzorstvo**.

V celoti pa rezultati raziskave kažejo, da so obsojenci bolj občutljivi za razlike med kazenskimi zavodi, ki obstajajo v pogledu **celovite terapevtske usmerjenosti**, kakor pa so občutljivi samo za razlike v stopnji **nadzorstva** med posameznimi kazenskimi zavodi. Obsojenec verjetno niti ne pričakuje, da je mogoč kazenski zavod (zapor) brez nadzorstva, saj je po splošnem mnenju (strokovnjakov in javnosti) bistvo kazni zapora prav nadzor nad obsojencem. Za obsojenca pa je pomembno, kaj bo dobil v **zameno za ta nadzor in za odvzem prostosti**. Tudi v okviru izvajanja nadzora nad obsojenci obstojajo v vsakem kazenskem zavodu številne možnosti za **takšno ali drugačno**, za bolj ali manj kaznovalno, ali za bolj ali manj demokratično ravnanje z obsojenci zaradi doseganja njihove »poslušnosti« med prestajanjem kazni, za doseganje njihove navzočnosti v zavodu in za preprečevanje pobe- gov. Za obsojenca torej nista bistveni količina in vrsta nadzora, temveč je bistveno, **kako se izvaja nadzor, kakšni so ljudje, ki ga izvajajo in kaj je namen nadzorstva**.

Raziskava je pokazala, da imamo poleg še vedno pretežno v **nadzorstvo usmerjenih zavodov** (upoštevamo 8 anketiranih zavodov v SR Sloveniji) tudi že zavode, ki se spreminjajo v **terapevtsko usmerjene zavode**, nekateri so na tej poti že dosegli uspeh, drugi pa so šele na poti k tem spremembam.

LITERATURA

1. Bosanac, M. idr.: **Rječnik sociologije i socijalne psihologije**. Zagreb, Informator 1977, 715 s.
2. Burt, M. R.: **Measuring Prison Results**. Washington, National Institut of Justice 1981, 145 s.
3. Cormier, B. M.: **The Watcher and the Watched**. Montréal Tundra Books 1975, 330 s.
4. Grayson, E. S.: **The Elements of Short-Term Group Counseling**. Maryland, American Correction Association 1978, 112 s.
5. Jones, H. idr.: **Open Prisons**. London, Routledge and Kegan Paul 1977, 275 s.
6. **La violenza nelle sue implicazioni penitenziarie**. Messina 1977, 730 s.
7. Laycook, G.: Behavior Modification in Prisons. **British Journal of Criminology**, London 19/1979/4, s. 400—415.
8. MacKenzie, K. R.: Measurement of Group Climate. **International Journal of Group Psychotherapy**, New York 31/1981/3, s. 287—295.
9. Matić, V.: Pedagoški značaj domske atmosfere. Beograd, Udruženje defektologa Jugoslavije 1963, s. 94—102.
10. Menard, R., Leblanc, M.: Le climat social dans des institutions pour jeunes delinquants. **Criminologie**, Montreal 11/1978/1, s. 7—23.
11. Moos, R. H.: Differential Effects of the Social Climates Correctional Institutions. **The Journal of Research in Crime and Delinquency**, New York 5/1968/2, s. 71—82.
12. Moos, R. H.: The Assesment of the Social Climates of Correctional Institutions. **Journal of Research in Crime and Delinquency**, New York 5/1968/3, s. 174—188.
13. Prohić, I.: Prvi razgovor (intervju) vaspitača i osudjenog lica. **Penologija**, Beograd 7/1979/1—2, s. 55—68.
14. Redl, F., Wineman, D.: **The Agressive Child**. New York, The Free Press 1966, 575 s.
15. Resolution sur la traitement des délinquants en groupes et en communauté. **Revue pénitentiaire et de droit pénal**, Paris 98/1974/1, s. 120—121.
16. Rot, N.: **Psihologija osebnosti**. Ljubljana, Cankarjeva založba 1968, 268 s.
17. Seliger, S. G.: Toward a Realistic Reorganization of the Penitentiaires. **The Journal of Criminal**

- Law, Criminology and Police Science, Baltimore 60/1969/1, s. 47—58.
18. Thomas, O. W.: The Consequences of Incompatible Goal Structures in Correctional Settings. *International Journal of Criminology and Penology*, London 3/1975/1, s. 27—42.
 19. Toch, H.: *Living in Prison*. New York, Free Press 1977, 318 s.
 20. *Traitement des détenus en détention de longue durée*. Strasbourg, Conseil de l'Europe 1977, 82 s.
 21. Vodopivec, K.: *Grupiranje obsojencev*. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo 1963, 115 s.
 22. Vodopivec K.: Ključni problemi kriminoloških raziskav. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana 21/1970/1, s. 2—9.
 23. Wenk, E. A., Moos, R. H.: Social Climate in Prison. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, New York 9/1972/2, s. 134—148.
 24. Zvonarević, M.: *Socijalna psihologija*. Zagreb, Školska knjiga 1976, 819 s.

UDC 343.81

Correctional Institution as a Therapeutic Environment

Brinc, dr. Franc, Senior Research Fellow, Institute of Criminology, Ljubljana

According to its basic corrective orientation, a correctional institution can be punitive or rehabilitative, the first orientation excluding the second. In order to establish which orientation Slovene correctional institutions are closer to in practice, we chose eight correctional institutions and departments (closed, halfway and open) and using Moos' questionnaire for measuring the social climate (Moos Correctional Institution Environmental Scale, Form C) interviewed 308 correctional workers and 358 convicts. We concluded that male convicts in all the institutions got the highest scores in items of control, which indicates that these institutions are still mostly oriented to the control function. Consequently, correctional institutions satisfactory perform their function of

protecting society against delinquents during the execution of their sentence, but are much less successful in rehabilitating the offenders. In this respect, there are only very small differences between closed, halfway and open correctional institutions. Open institutions do not have a more rehabilitative orientation although there is less control in these institutions than in closed ones. Correctional institutions are no longer classical punitively oriented institutions although they are not rehabilitative institutions either. As correctional institutions have not yet become therapeutic environment, the expectation that correctional institutions »must« correct convicts is unrealisable.